

หลังการพัฒนาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านพื้นที่ ความรู้การจัดการทรัพยากรในภูมิภาคแม่โขง¹

From Post Development to Social Movement on Resource Management through Knowledge Space in the Mekong Region

กนกวรรณ มะโสมย์ / Kanokwan Manorum²

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการทำงานร่วมกันระหว่างแนวคิดหลังการพัฒนา (Post development concept) การเคลื่อนไหวทางสังคมและพื้นที่ความรู้ บทความชี้ว่า แม้แนวคิดหลังการพัฒนา มีจุดอ่อน แต่สามารถนำมาทำความเข้าใจการจัดการทรัพยากรส่วนร่วมในภูมิภาคแม่โขงได้ โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อข้ามพรมแดน ได้แก่ เขื่อนไชยะบุรี หากนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement concept) ในมิติกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด (Framing process) ที่แสดงในพื้นที่ความรู้ (Knowledge space) นอกจากนี้ บทความได้ชี้ว่า ภายใต้กระบวนการเป็นภูมิภาคเดียวกัน (Regionalization) นี้ เราไม่อาจปฏิเสธความรู้ชุดใดชุดหนึ่งในการจัดการทรัพยากรส่วนร่วมได้ เนื่องจากการประกอบสร้างขึ้นของการเป็นภูมิภาคต้องอาศัยคุณค่าและความรู้ที่แตกต่างหลากหลายผ่านกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดและกลยุทธ์ทางสังคม (Social strategies) แบบต่างๆ ได้แก่ การแลกเปลี่ยน การต่อรอง การผสมผสาน การปรับปรุง และปฏิบัติการณ์ เพื่อให้ชุดความรู้ต่างๆ สามารถดำรงอยู่ร่วมกันในพื้นที่หนึ่งๆ ที่เรียกว่า พื้นที่ที่สาม (Third space)

คำสำคัญ: หลังการพัฒนา พื้นที่ความรู้ การเคลื่อนไหวทางสังคม ภูมิภาคแม่โขง เขื่อนไชยะบุรี

¹ ข้อมูลที่ปรากฏในบทความนี้มาจาก 1) เอกสารงานวิจัย ข่าวนั่งสื่อพิมพ์และข่าวออนไลน์ 2) การสังเกตการณ์และการเป็นผู้ให้ความเห็นของผู้เขียนในการร่วมประชุมเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรในภูมิภาคแม่น้ำโขง เช่น การประชุมเรื่อง “เขื่อนแม่น้ำโขง และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และศักยภาพการปรับตัวของชุมชนแม่น้ำโขง” วันที่ 25-26 กันยายน 2555 จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) งานวิจัยของผู้เขียนที่เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัย การจัดการทรัพยากรในภูมิภาคแม่น้ำโขงได้แก่ โครงการวิจัย Strategic Environmental Assessment of Hydropower on the Mekong Mainstream (2010) และงานวิจัยเกี่ยวกับเขื่อนปากมูลของผู้เขียน

² ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Abstract

This article presents a synthesis of the concepts of post-development, social movement, and knowledge space. It points out that the shortcomings of post-development could be corrected by examining it within the framing process of social movement theory acting in knowledge space. These concepts are used to interpret the construction of a large-scale hydropower project in the Mekong region. This project involves the proposed Xayabury Dam, which will have trans-boundary impacts within the context of Mekong regionalization. The article also highlights the fact that we cannot reject a particular set of knowledge in forming the existence of regionalization regarding common resource management. Knowledge space as a common place becomes the third space for heterogeneous knowledge in exchange, negotiation cooperation, integration, improvement, and practice in managing large scale development projects in the Mekong region. Regarding this issue, knowledge space can be a common ground for an overlapping diversity of knowledge that is moving out from its situated zone.

Keywords: post-development, knowledge space, social movement, Mekong region, Xayabury Dam

“They launched the idea of development with a call to every nation to follow their footsteps. Since then, the relationship between North and South have been cast in this mould: ‘development provided the fundamental frame of reference for that mixture of generosity, bribery and oppression with has characterized the policies toward the South” (Sachs, 2010: xv)

บทนำ

แนวคิดหลังการพัฒนา (Post development concept) ที่นำมาวิเคราะห์ในบทความนี้พัฒนามาจากกรวิพากษ์แนวคิดการพัฒนาแบบทันสมัย ที่นักคิดกลุ่มหลังการพัฒนาเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่ทำให้เกิด “ยุคแห่งการพัฒนา - Age of Developmental)” แต่แนวคิดหลังการพัฒนามีจุดอ่อน โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่า

มันไม่สามารถช่วยให้เห็นการพัฒนาในมิติของการเคลื่อนไหวทางสังคมและบทบาทของความรู้ในการเคลื่อนไหว เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมได้ ในบทความนี้ผู้เขียนนำเสนอประเด็นเชื่อมต่อกันตามลำดับ ดังนี้ ภาพรวมของแนวคิดการพัฒนา แนวคิดหลังการพัฒนา การเคลื่อนไหวทางสังคม และพื้นที่ความรู้ในการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด โดยใช้กรณีศึกษาการจัดการทรัพยากร ได้แก่ การจัดการเขื่อนไซยะบุรีในแม่น้ำโขงตอนล่างซึ่งเกิดผลกระทบข้ามพรมแดน

ภาพรวมแนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา (Development concepts) ในประเทศกำลังพัฒนา ปรากฏชัดเจนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และคำว่า การพัฒนา (Development) และการไม่พัฒนา (Underdevelopment) ถูกผลิตขึ้นและนำเสนออย่างเป็นทางการจนเป็นที่รับรู้ทั่วโลก โดยประธานาธิบดีทรูแมนของสหรัฐอเมริกา เนื่องในวันประกาศเข้ารับตำแหน่งของเขาในปี ค.ศ. 1949 ที่ว่า ชาติที่พัฒนาแล้วจะนำความรุ่งเรืองที่มีอยู่ไปช่วยเหลือชาติที่ไม่พัฒนา เพราะความยากจนในประเทศดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ประเทศพัฒนาสามารถเป็นต้นแบบเศรษฐกิจแบบตลาดใน ขณะที่ประเทศยากจนไม่มีอะไรเลยในเรื่องเหล่านี้ (Rist, 1990) ทำให้ความหมายของการพัฒนาเท่ากับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Development as economic growth) นักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดดังกล่าว คือ W.W Rostow, Paul Baran และ W. Arthur Lewis โดยเฉพาะงานของ Rostow เรื่อง 'The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto' ได้กลายเป็นงานชิ้นหลักที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาในประเทศโลกที่สาม โดยใช้การพัฒนาของประเทศตะวันตกเป็นแบบอย่างการพัฒนาผ่านขั้นตอนการพัฒนาที่มีโครงการความช่วยเหลือจากชาติตะวันตกเป็นเครื่องมือขับเคลื่อน เช่น งบประมาณ เทคโนโลยี และความรู้ อย่างไรก็ตาม พบว่านับสิบ ๆ ปีของการพัฒนานั้น แม้ว่าได้ก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานมากมาย แต่ก็ได้เกิดปัญหาสังคม ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนและคนรวย รวมทั้งการทำลายสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน (Sachs, 1992)

ต่อมาในทศวรรษ 1980s นักวิชาการต่างเรียกการพัฒนาในช่วงนี้ว่า “ทศวรรษที่หายไปของการพัฒนา - Lost decade for development” เนื่องจากเป็นยุคที่การพัฒนาตามแนวตะวันตกนำปัญหาเข้าสู่สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งองค์กรต่างๆ ได้ยอมรับในความจริงข้อนี้เป็นอย่างดี (Rist, 1990) ดังนั้นในทศวรรษ 1990s องค์กรสหประชาชาติจึงได้ประกาศแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) ขึ้นมา เพื่อนำเสนอให้มีการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อคนปัจจุบันและลูกหลานในอนาคต และเป็นการพัฒนาที่จะทำให้เกิดความยุติธรรม³

Sen (1999) กล่าวว่า การพัฒนาไม่ใช่เพียงมุ่งสร้างรายได้ต่อหัวให้เพิ่มขึ้น แต่ต้องพิจารณาการกระจายของรายได้ในกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม และต้องนับรวมกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ แต่สร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครัวเรือนและสร้างเสรีภาพในการเลือก (Freedom to choose) โดยที่ไม่ถูกขัดขวางจากกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมที่มีอำนาจมากกว่า Sen (2000) กล่าวต่อว่า การให้ความสำคัญกับดัชนีการพัฒนามนุษย์ของ UNDP ใช้ได้ในบางอย่าง เช่น ระดับรายได้ การศึกษา และสุขภาพ แต่ไม่สามารถทำความเข้าใจมิติที่ซับซ้อนของการพัฒนาและความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิมนุษยชน เสรีภาพทางการเมืองในการเลือก ความเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาสังคม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบทางสังคม

ในหนังสือของ Sen (1999) เรื่อง “การพัฒนาในฐานะเสรีภาพ - Development as Freedom” อันโด่งดังและมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อการพัฒนาทั่วโลก รวมทั้งธนาคารโลก เสนอว่า การพัฒนาในความหมายกว้างนั้นคือการที่คนในสังคมมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตและเลือกที่จะจัดการกับชีวิตตน การพัฒนาต้องนำมาซึ่งเสรีภาพของปัจเจกบุคคลซึ่งต่างจากความหมายการพัฒนา

³ แนวคิดนี้ปรากฏในรายงานฉบับรันด์แลนด์ (Brundtland report) ที่เรียกว่า “อนาคตร่วมกันของเรา - Our common future” และในปี 1990 องค์กรสหประชาชาติด้านการพัฒนา (The United Nations Development Program-UNDP) ได้จัดทำรายงานการพัฒนามนุษย์ (Human Development Report) ขึ้นเป็นครั้งแรก (และจัดทำทุกปีจนปัจจุบัน) เพื่อนำเสนอแนวคิดการพัฒนารูปแบบต่างๆ พร้อมกับพัฒนาดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index-HDI) เช่น ระดับการมีอายุยืนยาว การได้รับการศึกษา รายได้ต่อหัว และการเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน (น้ำดื่ม และที่อยู่อาศัย เป็นต้น) แต่ Rist (1997) ชี้ว่าการกระทำดังกล่าวของ UNDP สามารถช่วยลดภาพของการพัฒนาที่ผิดพลาดไปได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

แบบแผนที่เน้นเพียงเรื่องตัวเลขทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ Sen ให้ความสนใจและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องปัญหาและการวัดความยากจน การมองปัญหาความไม่เสมอภาค การเข้าใจในที่มาของความอดอยากหรือทุพภิกขภัย ปัญหาเด็กและการด้อยสถานภาพของสตรีในสังคม ต่อมาธนาคารโลกได้ประกาศนโยบายการพัฒนาเพื่อศตวรรษที่ 21 ในปี ค.ศ. 2000 โดยสรุปบทเรียนในประเด็นสำคัญการพัฒนาที่ผ่านมาและการวางนโยบายในอนาคตการพัฒนาว่ามีสี่ด้าน คือ **หนึ่ง** การพัฒนาและการจำเริญเติบโตต้องขึ้นกับความมั่นคงของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาค **สอง** ความจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ครอบคลุมและกระจายตามที่คาดไว้ ดังนั้น จำเป็นต้องเน้นให้ความสำคัญกับความต้องการของมนุษย์เป็นหลัก **สาม** นโยบายการพัฒนาต้องมีหลายแนวและรอบด้าน และ **สี่** สถาบันที่มีส่วนในการพัฒนาต้องเน้นมิติทางสังคมอย่างเป็นกระบวนการและต้องมีความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (World Bank, 2000: 1)

แนวคิดหลังการพัฒนา

แนวคิดหลังการพัฒนา (Post development concept) ได้รับการพัฒนาขึ้นในราวทศวรรษ 1980s ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ หรือในช่วงเวลาใกล้เคียงกับแนวคิดหลังทันสมัย (Post modernization) การวิพากษ์ยุคสมัยใหม่นิยม (Modernism) ทฤษฎีเชิงวิพากษ์ (Critical theory) ทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม (Post structuralism) กระแสการเคลื่อนไหวด้านนิเวศ (Ecological movement) ทางเลือกการพัฒนา (Alternative development) วัฒนธรรมการวิพากษ์การพัฒนา (Cultural critiques of development) และการต่อต้านการพัฒนา (Anti-development) (Nederveen 2000: 175) โดยนักคิดสำคัญๆ ของแนวคิดหลังการพัฒนาได้แก่ Esteva, Escoba, Sachs, Dasgupta, Rist, Shiva และ Alvares เป็นต้น

Gustavo Esteva นักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนชาวเม็กซิกันผู้มีชื่อเสียงระดับโลกได้วิจารณ์ 'ยุคแห่งการพัฒนา' ว่า

“ณ วันนี้ หากคุณอาศัยอยู่ในเมืองเม็กซิโก ถ้าคุณไม่รวยสุดๆ หรือว่าเพิกเฉยสุดๆ คงจะพอสังเกตเห็นอาการของการพัฒนาที่กำลังส่งกลิ่นอันเหม็นคลอระคลุ้งไปทั่ว...ถึงเวลาแล้วที่เราควรตระหนักว่า การพัฒนาในตัวของมันเองมีฐานะเป็นเพียงนิยายปรัมปราอันแสนร้ายกาจที่มุ่งเน้นแต่เรื่องการความคึกคักผู้คนในเม็กซิโกในขณะนี้...สามทศวรรษของการพัฒนาที่ผ่านมาแม้มันดูมีความยิ่งใหญ่ต่อเนื่องยาวนาน แต่ไม่มีความรับผิดชอบต่อคนส่วนใหญ่เลย คนส่วนใหญ่ยังมีความเป็นอยู่แบบน่าสังเวช” (Esteva, 1985: 78 อ้างใน Nederveen 2000: 176)

Nederveen (2000) ในบทความเรื่อง “หลังแนวคิดหลังการพัฒนา” (After Post-development) ชี้ว่า รากเหง้าของแนวคิดหลังพัฒนามีพื้นฐานจากการผสมผสานระหว่างวิธีวิทยาแบบฟูโกต์ (Foucauldian methodology) ที่เน้นการวิเคราะห์วาทกรรม และแนวคิดการเมืองของกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม โดยแนวคิดหลังการพัฒนาเริ่มปรากฏเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในวารสารวิชาการที่ชื่อว่า ‘การพัฒนา: เมล็ดพันธ์แห่งการเปลี่ยนแปลง’ (Development: Seed for Change) วารสารเล่มนี้ได้รวบรวมแนวคิดและการวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาของนักวิชาการทั่วโลก เช่น ลาตินอเมริกา อินเดีย ปากีสถาน มาเลเซีย ฝรั่งเศส สวิสเซอร์แลนด์ เยอรมัน เบลเยียม อังกฤษ ไอร์แลนด์ และญี่ปุ่น และโด่งดังมากขึ้นจากงานของนักวิชาการสายสตรีนิยมด้านสิ่งแวดล้อมชาวอินเดีย คือ Vandana Chiva

Nederveen (2000) ชี้ว่า จุดเด่นของแนวคิดหลังการพัฒนา คือ การวิพากษ์แนวคิดการพัฒนาที่มีรากเหง้ามาจากอิทธิพลของแนวคิดทันสมัยนิยม เขายกตัวอย่างนักคิดที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ที่เสนอแนวคิดและวิจารณ์การพัฒนาที่ผ่านมา เช่น Escoba (1991) กล่าวว่า การพัฒนาทำให้เกิดวิกฤติทางสังคมอย่างมหันต์ Sachs (1992) ที่เสริมว่าประเทศต่างๆ ต้องยกเลิกแนวคิดการเอาอเมริกาและตะวันตกเป็นศูนย์กลาง เพราะการพัฒนาที่ยึดถือตะวันตกเป็นศูนย์กลางเป็นสิ่งล้าสมัย เนื่องจากเป็นเพียงซากปรักหักพังทางความคิดของนักวิชาการตะวันตกที่ไม่มีวันเป็นจริง เพราะเต็มไปด้วยภาพลวงตาและสร้างความผิดพลาดกับสังคม นักวิชาการสายหลังการพัฒนาแนวสุดขั้วบางคนได้ออกมาปฏิเสธการพัฒนาทั้งหมดและวิจารณ์การพัฒนาต่างๆ

นานาด้วยท่วงทำนองของภาษาที่แตกต่างกันไป เช่น Rist (1990) บอกว่า การพัฒนา คือศาสนาใหม่ของพวกเขาตะวันตก ซึ่งคล้ายกับ Constantino (1985) ที่ว่า การพัฒนา คือการสะท้อนความเหนือกว่าของตะวันตก และ Amin (1989) และ Lowy (1995) ที่ชี้ว่า การพัฒนาคือวาทกรรมที่เกิดจากการเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง รวมทั้ง Dasgupta (1985) ที่ระบุว่า การพัฒนาคือการนำแนวคิดของพวกเขาชนชั้นกลางจากตะวันตกมาเป็นกระแสหลักของการพัฒนาในประเทศโลกที่สาม เป็นต้น ส่วน Nandy (1988) อธิบาย การพัฒนาว่าเป็นการยกย่องอำนาจของวิทยาศาสตร์ Kothari (1988) กล่าวว่า การพัฒนาไม่ได้ทำหน้าที่อะไร และ Sachs (1992) สรุปว่า การพัฒนาได้สร้างปัญหาและทำลายสังคม กล่าวโดยสรุป นักคิดกลุ่มนี้เห็นร่วมกันว่า การพัฒนาทั้งหมดที่เกิดขึ้นนอกสังคมตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาแบบทันสมัยล้วนสะท้อนความเหนือกว่าของชาติตะวันตก พวกเขาจึงหันมาปฏิเสชวาทกรรมการพัฒนาภาครัฐ สนับสนุนการพัฒนาที่มาจากภาคีต่างๆ เพราะกลุ่มเขาเชื่อว่าการพัฒนาคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคม (Socially constructed) (Escoba, 1991) ประการต่อมากลุ่มนี้เสนอว่า การพัฒนาคือการต่อต้านโลกาภิวัตน์ (Resistance to globalization) ของกลุ่ม คน และองค์กรจากรากหญ้า (Grassroots organizations) ภาคเอกชน (Non-governmental organizations) พร้อมกับเสนอทางเลือกใหม่ๆ ของการพัฒนาวิถีการดำรงชีพ (Alternative forms of livelihood) ร่วมกับการใช้ความรู้ท้องถิ่นในการพัฒนา (Local forms of knowledge and practice) (Escoba, 1991)

Sachs (2010) นักคิดคนสำคัญของแนวคิดหลังการพัฒนาผู้เป็นบรรณาธิการหนังสือ 'ศัพท์การพัฒนา: คู่มือความรู้สู่อำนาจ (The Development Dictionary: A Guide to knowledge as Power)⁴ ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1992 และพิมพ์อีกครั้งในปี ค.ศ. 2010 โดยรวบรวมคำนิยามและความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น การพัฒนา สิ่งแวดล้อม ความเป็นธรรม การพึ่งตนเอง ตลาด ความจำเป็น การมีส่วนร่วม การวางแผน ความยากจน ความก้าวหน้า การผลิต ทรัพยากร วิทยาศาสตร์ มาตรฐานการดำรงชีพ รัฐ และเทคโนโลยี เป็นต้น

⁴ คู่มือภาษาไทยใน "ศัพท์การพัฒนา: คู่มือความรู้สู่อำนาจ = The development dictionary: a guide to knowledge as power", วูลฟ์แก็ง ซาคส์; ฉันทนา บรรพศิริโชติ และ สุรัชย์ หวันแก้ว, บรรณาธิการแปล, กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

Sachs (2010: xv-xx) เสนอว่า แนวคิดหลังการพัฒนาคือแนวคิดแห่งการวิพากษ์ “ยุคการพัฒนา” โดยตลอด 40 ปีของยุคนี้กำลังจะสิ้นสุดลงเพราะเป็นสิ่งล้าสมัย เนื่องจากการพัฒนาคือผลผลิตของตะวันตกที่ยึดเอาวาระของตะวันตกเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ซึ่งทำยที่สุดแล้วนำมาสู่การครอบงำประเทศกำลังพัฒนาให้เดินตามรอยเท้าของการพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยองค์กรพัฒนาระดับโลก เช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ โดยประเทศเหล่านี้ไม่มีโอกาสตั้งคำถามว่าการพัฒนาที่ดูเหมือนเป็นความเอื้อเฟื้อระหว่างประเทศตะวันตกกับประเทศกำลังพัฒนานั้น แท้จริงแล้วแอบแฝงด้วยการกดขี่ อยุติธรรม บิดเบือน ครอบงำ อันตราย น่ากลัว ลวงโลก เพื่อฟัน ทำลายคุณค่าของความเป็นตะวันออก และเติมไปด้วยมายาคติเรื่องความก้าวหน้า ทำให้ประเทศในซีกโลกตะวันออกถูกสร้างให้เป็นประเทศล้าหลัง (Invention of underdevelopment) นอกจากนี้ เขายังชี้ว่า การพัฒนาได้ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาลอันเนื่องมาจากการสนับสนุนการพัฒนาแบบอุตสาหกรรมที่นำทรัพยากรและเชื้อเพลิงจำนวนมหาศาลมาใช้ การนำเสนอการพัฒนาโลก (Global development) โดยประเทศอเมริกาของอดีตประธานาธิบดีทรูแมนสะท้อนการจัดระเบียบโลก เพื่อต้องการครอบงำระดับโลกและรักษาความเหนือกว่าระหว่างอเมริกาและค่ายสังคมนิยมด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ความปรารถนาก็กลัมนำมาสู่การเผชิญหน้าระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออก เกิดการแบ่งแยกระหว่างประเทศรายกับประเทศจนอันเนื่องมาจากการกระจุกตัวของผลประโยชน์และความมั่งคั่งของการพัฒนา กลุ่มประเทศรายมีบทบาทนำในองค์การพัฒนาระดับโลกและกำหนดวาระการพัฒนาต่างๆ ผ่านสำนวนภาษาที่ฟังดูน่าเชื่อถือทำให้แนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกได้แทรกซึมลงไปในการพัฒนาในระดับต่างๆ ทั้งระดับชาติและรากหญ้า

Sachs (2010) อธิบายต่อว่า การพัฒนาแบบวิ้งตามให้ทันประเทศรายจะไม่มวันเป็นจริง เพราะประเทศรายวิ้งได้ไกลกว่าและทิ้งระยะห่างมากกว่าเสมอๆ เนื่องจากการมีทุนและเทคโนโลยีที่เหนือกว่า แคมการพัฒนาที่ว่านี้ยังทำให้การพัฒนาแบบดั้งเดิมถูกลดคุณค่าลงไป และนำมาสู่การสร้างสภาพสังคมแบบการแตกต่างของการพัฒนาระหว่างประเทศด้านรายได้และคุณภาพชีวิต ทำยสุด

Sachs สรุปว่า การพัฒนาเป็นเพียงจินตนาการของประเทศตะวันตก (Western imagery) ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนา เช่น เปลี่ยนพื้นที่ธรรมชาติเป็นการผลิตเชิงเดี่ยว และมุ่งเน้นแต่การเจริญเติบโต จนนำมาสู่การทำลายความหลากหลายทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม Sachs เสนอว่า ทางออกจากรูปแบบการพัฒนา คือ การฉีกหน้การพัฒนาโดยการวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นถึงความเลวร้ายที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนา เพราะในความเป็นจริงแล้วไม่มีใครบอกได้ว่าการพัฒนาควรมีรูปแบบใด ดำเนินการโดยใคร และไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ ดังนั้น ประเทศต่างๆ ต้องหาความหมายของการพัฒนาตัวเองโดยไม่ต้องถูกกำหนดหรือครอบงำโดยใครหรือยึดเอานิยามความหมายของการพัฒนาจากศูนย์กลางใดศูนย์กลางหนึ่งเป็นแกนหลักเพราะศูนย์กลางการพัฒนามีหลายศูนย์ Sachs เรียกร้องให้ยุติการใช้คำว่า “ประเทศโลกที่สาม” อันเป็นนาทกรรมของประเทศตะวันตก

ในทัศนะของผู้เขียน การวิเคราะห์ของ Sachs มีความสมเหตุสมผลบางเรื่อง แต่เขามีมุมมองต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในประเทศกำลังพัฒนาแง่ดีมากเกินไป ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วแนวทางการพัฒนาที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมในประเทศต่างๆ นอกสังคมตะวันตกนั้นมีข้ออ่อน นั่นคือ ปัจจัยภายในที่กลายเป็นเงื่อนไขที่นำมาสู่การไม่พัฒนา เช่น การมีลักษณะของสังคมที่ผู้คนมีความสัมพันธ์กันแบบยึดกลุ่มคน พวกพ้อง หรือตัวบุคคลที่เขารักเคารพนับถือ รวมทั้งการยึดประเพณีเป็นหลัก เช่น การยึดถือระบบเครือญาติ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองระบบการทำงานที่คล่องตัวตามหลักสากล (Universalistic norms) รวมทั้งเป็นลักษณะทางสังคมที่มักให้ความสำคัญกับข้อสัตย์และภักดีต่อชนชั้น ที่เป็นอุปสรรคในการคิดวิพากษ์วิจารณ์ การตั้งคำถามต่อการพัฒนาที่นำเสนอโดยรัฐ และองค์กรระดับประเทศ เป็นต้น

Shiva (2001: 100) นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสังคมและสิ่งแวดล้อมชาวอินเดียเป็นอีกท่านหนึ่งที่วิจารณ์ความหมายของความยากจนที่นิยามโดยนักคิดตะวันตก ท่านชี้ว่า การนิยามว่ายากจนมักยึดเอาบรรทัดฐานและมาตรฐานวัดจากประเทศตะวันตกเป็นที่ตั้ง ทำให้เราเห็นเพียงว่าประเทศอื่นๆ ยากจน เพราะประเทศเหล่านั้นไม่ยอมรับเศรษฐกิจแบบตลาดที่ชี้หน้าโดยชาติตะวันตก แต่ในทัศนะของ

นักคิดกลุ่มหลังการพัฒนาเห็นว่า การนิยามความยากจนควรถูกนิยามโดยคนในสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ มากกว่าเกิดจากการตัดสินภายใต้อิทธิพลแนวคิดเศรษฐกิจแบบตลาด ในความจริงแล้วคนในประเทศอื่นๆ สามารถมีชีวิตอยู่ได้จากการพึ่งตนเองและการยังชีพ การตัดสินว่าใครยากจนไม่ใช่ตัดสินจากการไม่มีมาตรฐานการดำรงชีพแบบสังคมแบบตลาดที่เน้นการบริโภค สำหรับประเด็นนี้ Nederveen ได้แย้งว่า การแก้ไขความยากจนในสังคมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับตลาด (ในที่นี้หมายถึงสังคมนอกประเทศตะวันตก) นั้นไม่ได้หมายความว่า สังคมในประเทศเหล่านี้มีส่วนร่วมในการพัฒนามากกว่าสังคมที่เชื่อมโยงกับตลาด (Nederveen, 2000)

Nederveen (2000: 178) กล่าวต่อว่า “การพัฒนา” ในทัศนะของนักคิดกลุ่มหลังการพัฒนาเท่ากับคำว่า “ตะวันตก” (Development=Westernization) โดยยกตัวอย่างถึงอุดมการณ์และปฏิบัติการการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมของตะวันตกที่ปรากฏทั่วโลก เช่น แมคโดนัลด์ โคคาโคล่า ดิสนีย์แลนด์ รวมทั้งสื่อต่างๆ จากตะวันตก (หนัง เพลง และอื่นๆ) ซึ่งนักคิดกลุ่มนี้มองการพัฒนาแบบคู่ขัดแย้งว่า ‘ต่างชาติไม่ดี ท้องถิ่นดี’ (Foreign bad, local good) โดยในสายตาของ Nederveen เห็นว่า การมองแบบนี้เป็นการมองด้านเดียวมากเกินไป และมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านตะวันตกโดยไม่พิจารณาว่ามีแนวคิดการพัฒนาอื่นๆ ที่ถูกเสนอจากชาติตะวันตก เช่น การพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาทางเลือก การพัฒนามนุษย์ รวมทั้งอิทธิพลของประเทศอื่นๆ ในโลกนอกจากตะวันตก เช่น ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

Nederveen (2000) ได้สะท้อนว่า กลุ่มนักคิดหลังการพัฒนา มองการพัฒนาที่แคบและมองไม่เห็นความหลากหลายของแนวทางการพัฒนาหรือการมีศูนย์กลางการพัฒนาที่หลากหลายและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของโลกเช่นกัน นักคิดกลุ่มหลังการพัฒนาวิพากษ์และต่อต้านแนวคิดการพัฒนาแบบทันสมัย โดยเฉพาะผลที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีที่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยนักวิชาการกลุ่มนี้ไม่ได้พิจารณาการปรับกระบวนการทัศน์ของวิทยาศาสตร์และแนวคิดเศรษฐศาสตร์ เพื่อการพัฒนาของชาติตะวันตก เช่น เศรษฐกิจสีเขียว การวิพากษ์แนวคิดสมัยใหม่นิยมของนักวิชาการตะวันตกหลายคน นอกจากนี้ นักคิดกลุ่มหลังพัฒนายังเห็นว่า การพัฒนาในฐานะวาทกรรมการพัฒนาที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอำนาจและความรู้ที่เหนือกว่าของตะวัน

ตกและเสนอให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น จากข้อเสนอของ Escoba (1991) (ซึ่งจะกล่าวต่อไป) ในความเห็นของ Nederveen แล้วเขามองว่า การวิเคราะห์ของ Escoba เช่นนี้มันกว้างเกินไปและเต็มไปด้วยสำนวนโวหารมากกว่างานทางวิชาการ ซึ่งทำให้เชื่อและคล้อยตามได้ยาก เพราะขาดหลักฐานสนับสนุนที่หนักแน่น เช่น กลุ่มนี้มองไม่เห็นการปรับเปลี่ยนมุมมองของธนาคารโลกต่อการพัฒนาจากอดีตจนปัจจุบัน เช่น นับจากนโยบายกระจายความเติบโตเรื่อยมาจนถึงเรื่องการปรับโครงสร้างการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงทิศทางการลดความยากจน ดังที่กล่าวมาแล้ว

Nederveen ส้ำทับว่า แนวคิดหลังการพัฒนาไม่ใช่เรื่องใหม่แต่ทับซ้อนกับแนวคิดสายวิพากษ์การพัฒนา เช่น แนวคิดการพึ่งพิงที่ต้องการเป็นอิสระจากการพึ่งพาภายนอก และแนวคิดทางเลือกการพัฒนาที่ต่อต้านตะวันตก ด้วยเหตุผลนานาประการนี้ทำให้แนวคิดหลังการพัฒนามีกระบวนการคิดแบบคู่ตรงข้ามซึ่งเป็นผลลบต่อการพัฒนามากกว่าจะเป็นผลดี นอกจากนี้ Nederveen (2000: 101-110) ได้วิจารณ์จุดอ่อนของแนวคิดหลังการพัฒนาเพิ่มเติมไว้อย่างน่าสนใจอีกว่าแนวคิดนี้มุ่งเน้นการอธิบายการพัฒนาเชิงการลดทอน (Reductionism of development) กล่าวคือ ทำความเข้าใจการพัฒนาแบบคับแคบโดยลดทอนกระบวนการพัฒนาให้เหลือเพียงประเด็นแคบๆ ว่า การพัฒนามีความเป็นเนื้อเดียวกัน (Homogenous) ไม่มีความแตกต่างหลากหลาย (Diversity) ไม่มีความซับซ้อน (Complexity) และขาดการปรับตัว (Adaptation) ทั้งที่ในความจริงแล้วการพัฒนากระแสหลักมีการปรับตัว ร่วมมือกับแนวทางการพัฒนาอื่นๆ มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีความโรแมนติกกับวัฒนธรรมชุมชนและท้องถิ่นมากไป โดยละเลยการเปลี่ยนแปลงของการดำรงชีพอื่นๆ และพึ่งพาทรัพยากรภายนอกของคนในสังคมในยุคเสรีนิยมและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งล้มเหลวในการเสนอทางออกเชิงรูปธรรมของการพัฒนาว่าควรจะเป็นแบบใด

โดยสรุป Nederveen (2000: 175-191) วิเคราะห์แนวคิดหลังการพัฒนาว่า เกิดจากปฏิกิริยาตอบโต้สุดขั้วแบบถอนรากถอนโคนต่อการพัฒนาที่มีลักษณะแบบย่อนแย้ง (Dilemmas of development) นั่นคือ ในอีกด้านหนึ่งการพัฒนาได้สร้างความมึนงงสงสัย (Perplexity) ไม่รู้ว่าจะมีเป้าหมายอันใดแน่ๆ เพราะบางขณะ

เน้นเรื่องเศรษฐกิจและความมั่นคง ขณะเดียวกันก็สร้างความไม่พึงปรารถนาและปัญหาที่ตามมาให้เกิดกับสังคม รวมทั้งยังเสนอทางเลือกการพัฒนาซึ่งถือเป็นภาพลวงตาอีกด้วย

ผู้เขียนเห็นด้วยกับ Nederveen ตามที่ตอบโต้กับนักคิดสายหลังการพัฒนา และคิดต่อว่า นักคิดสายหลังการพัฒนาไม่ได้วิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีต่อผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมไม่ได้ชี้ให้เห็นโครงสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อสังคมและนำมาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม รวมทั้งไม่ได้บอกถึงรากเหง้าของปัญหาการพัฒนาว่ามาจากอะไร ผู้เขียนเห็นว่า รากเหง้าของปัญหาการพัฒนาจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่เน้นแบบตลาดเป็นผู้กำหนด (Self regulated market) จนนำมาสู่ผลกระทบและอันตรายในสังคม และสังคมต้องลุกขึ้นมาปกป้องตนเองเพราะระบบตลาดได้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น ทรัพยากรน้ำที่กลายเป็นพลังงานไฟฟ้า) มีฐานะเป็นเพียงสินค้า (Commoditization of nature) (Polanyi, 1944)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดหลังการพัฒนาจะมีจุดอ่อน แต่ข้อเสนอของแนวคิดหลังการพัฒนาเรื่องการให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นและพลังภายในประเทศ เช่น ภาคประชาสังคม ความรู้ของท้องถิ่น และวาทกรรมการพัฒนาจากภาคประชาชน เป็นต้น มีความน่าเชื่อถือและมีพลังขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่ง Stiglitz (2001: xi-xiii) เสนอว่า การพัฒนาในสังคมต้องอาศัยกลไกอื่น ๆ อย่างรอบด้าน ต้องพิจารณาบริบทรวมของสังคม ไม่มองแค่ส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคม แต่ต้องนำประเด็นต่างๆ มาพิจารณาร่วมกัน ได้แก่ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สถาบันและการสร้างพลังของกลุ่มต่างๆ ในสังคม (Empowerment) สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ความมั่นคงและการเมือง

แนวคิดหลังการพัฒนากับการเคลื่อนไหวทางสังคม

Nederveen (2000) ตั้งคำถามสำคัญว่าเมื่อไรต่อจากแนวคิดหลังการพัฒนา (After post development) ผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดนี้จะมีประโยชน์ทางวิชาการมากกว่านั้นนอกการตั้งหน้าตั้งตาวิพากษ์ “ยุคแห่งการพัฒนา” หากนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement) ที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้บ้าง โดยนักคิดในกลุ่มนี้ เช่น Escoba (1991: 207-215) นักวิชาการผู้มีบทบาทของแนวคิดหลังการพัฒนาเสนอว่าปัญหาการพัฒนา (เช่น การทำลายสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความยากจน และวาทกรรมการพัฒนา เป็นต้น) ที่เกิดขึ้นจากสังคมสมัยใหม่จะไม่สามารถแก้ไขด้วยวิธีคิดและวิธีการแบบสังคมสมัยใหม่ เช่น การใช้เทคโนโลยีหรือความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ หากแต่ต้องมองข้ามพ้นความเป็นสมัยใหม่ และข้ามพ้นกรอบคิดการสร้างประเทศโลกที่สามให้เกิดขึ้นผ่านวาทกรรมการพัฒนา เช่น การนับถือจักรวรรดินิยมโลกาภิวัตน์ (Imperial globality) เพราะการนับถือและภักดีต่อการคิดเช่นนี้ทำให้เกิดการกระบวนกรกลายเป็นชายขอบ การถูกกดทับความรู้และความเป็นคนในประเทศอื่นๆ ดังนั้น การออกจากการถูกกดทับและกดขี่ทั้งทางเศรษฐกิจและองค์ความรู้นั้นจะต้องสร้างกระบวนกรทางสังคมได้แก่ การสร้างเครือข่ายองค์กรทางสังคมของประเทศกำลังพัฒนา โดยดำเนินการภายใต้ตรรกะแบบใหม่ เช่น การสนับสนุนรูปแบบของการต่อต้านการครองอำนาจนำของโลกาภิวัตน์ (Counter-hegemonic globalization) ที่เน้นการพัฒนาการเมืองเรื่องของความแตกต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลยุทธ์การเคลื่อนไหวของการสร้างเครือข่ายข้ามชาติ การเคลื่อนไหวดังกล่าวดังกล่าวเป็นตัวแทนของความหวังที่สำคัญยิ่งเพื่อขจัดจักรวรรดินิยมโลกาภิวัตน์และอาณานิคมโลกาภิวัตน์ (Global coloniality) ซึ่งถือเป็นการก้าวข้ามพ้นการวิเคราะห์สังคมแบบความเป็นประเทศโลกที่สามและการพัฒนาตามแบบทันสมัยนิยม การวิเคราะห์ของ Escoba เช่นนี้ทำให้ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดหลังการพัฒนาในประเด็นนี้มีประโยชน์มากหากนำมาอธิบายร่วมกับ

แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม⁵ และแนวคิดพื้นที่ความรู้ (Knowledge space concept) ในฐานะพื้นที่ที่สามที่ทำให้อำนาจและความรู้ชุดต่าง ๆ ได้แสดงในพื้นที่ร่วม เพื่อต่อรองการพัฒนาและเพื่อทำให้การพัฒนาสามารถก้าวข้ามพ้นการครอบงำอำนาจของแนวคิดการพัฒนาแบบใดแบบหนึ่งได้

แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมมีจุดอ่อนคือ ไม่สามารถวิเคราะห์ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมมีกระบวนการพัฒนากรอบโครงสร้างความคิดอย่างไร ซึ่ง Benford และ Snow (2000) เสนอว่า กระบวนการพัฒนากรอบโครงสร้างความคิดแบ่งออกเป็นสามแกนหลัก (Core framing tasks) ได้แก่ หนึ่ง การสร้างกรอบโครงสร้างความคิดวิเคราะห์เพื่อวินิจฉัย (Diagnostic framing) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ ระบุ และอธิบายผลของปัญหาหรือความเดือดร้อน (Grievance) สอง การสร้างกรอบโครงสร้างแนวทางออก (Prognostic framing) หรือ การสร้างกรอบโครงสร้างความคิดเยียวยา รักษา (Prognostic framing) ที่สร้างกรอบความคิด เพื่อเสนอทางเลือกหรือทางออกสำหรับการแก้ปัญหาความเดือดร้อนและการเยียวยาตลอดจนการเสนอยุทธศาสตร์ (Strategies) และยุทธวิธี (Tactics) ตามที่เสนอในกรอบโครงการการนิยามและระบุปัญหา และ สาม การสร้างกรอบโครงสร้างความคิดจูงใจ (Motivational framing) ซึ่งกระบวนการพัฒนากรอบโครงสร้างความคิดต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการสานเสวนา (Dialogical interaction) ในพื้นที่ทางสังคมและการเมือง เช่น การถกเถียง การใช้ถ้อยคำโวหาร การโจมตีอีกฝ่าย การตีความหมายของการกระทำของ

⁵ Pintobtang (2009:20-21) เขียนหนังสือเรื่อง “กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม” ได้แยกแยะว่าแนวคิดการเคลื่อนไหวมี 3 กลุ่มทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective action) ที่ขับเคลื่อนด้วยแนวคิดจิตวิทยาที่ผลักดันให้กลุ่มคนออกมาสร้างการเคลื่อนไหวเพราะสังคม มีความขัดแย้งกันสูง ขบวนการทางสังคมมีบทบาทในฐานะผู้กระทำกร เพื่อหาทางออกในสภาพที่สังคมมีสภาวะวุ่นวาย 2) ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource mobilization) มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงและเสนอทางเลือกในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดจากสภาพสังคมที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคมได้ เช่น การไม่เคารพสิทธิพลเมือง การทำสงครามหรือการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้น วิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้จึงเน้นการขัดขวางและทำลาย และ 3) ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New social movement) เป็นขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมหลังอุตสาหกรรม เพื่อนำเสนอทางเลือกที่ดีกว่าในสังคม ขบวนการนี้เน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างใหญ่ๆ ของสังคม การจัดระเบียบสังคมแบบใหม่ เช่น สิทธิสตรี และสิทธิของชนชายขอบ เป็นต้น

กลุ่มคนต่าง การต่อรอง การเจรจาต่อรอง การโฆษณาชวนเชื่อ รวมทั้งการใช้สื่อต่าง ๆ การสานเสวนาในพื้นที่ความรู้หรือพื้นที่ที่สามจะนำมาปรับเปลี่ยน โครงความคิดในการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องได้ (Benford and Snow, 2000) และ (Benford and Snow, 2000) ได้เสนอกระบวนการจัดระเบียบและการสร้างวงขอบ (Frame alignment process) ในการเคลื่อนไหว เพื่ออธิบายให้เห็นถึงความพยายามของผู้นำการเคลื่อนไหวในการโน้มน้าวและโน้มน้าวด้านอารมณ์ความรู้สึก (Cognitive orientation) ของปัจเจกบุคคล เพื่อให้พวกเขาเข้ามาช่วยร่วมกับการเคลื่อนไหว ซึ่งผู้นำการเคลื่อนไหวมักจะประเมินว่า กลุ่มคนเข้ามาช่วยร่วมคล้อยตามกระบวนการเคลื่อนไหวมากเพียงใดนั้น วัดได้จากเสียงสะท้อนทางวัฒนธรรม (Cultural resonance) เช่น กลุ่มคนเข้าร่วม เพราะเห็นด้วยกับค่านิยมประเด็นการเคลื่อนไหว เนื่องจากประเด็นมีความสอดคล้องกับความคิดความเชื่อต่าง ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้ว แต่ถูกนำมาขยายผลให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยผู้นำการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความชอบธรรมและอารมณ์ความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้น หากผู้คนเห็นคล้อยตามแล้ว นักเคลื่อนไหวเชื่อว่ากลุ่มคนจะตัดสินใจโดยไม่ลังเลที่จะเข้าร่วม (Benford and Snow, 2000) นำเสนอกระบวนการระดมในระดับจุลภาค (Micromobilization) เพื่อแก้ไขอ่อนของการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มักเน้นการระดมในระดับโครงสร้างหรือมหภาคที่มุ่งความสนใจเรื่องปัจจัยด้านองค์กรและโครงสร้างโอกาสทางการเมืองมากเกินไปในการวิเคราะห์การระดมผู้คนให้เข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการทางสังคมต่าง ๆ และกระบวนการอะไรที่ทำให้แต่ละบุคคลตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการทางสังคม โดยนำมิติทางวัฒนธรรมมาอธิบายเพื่อหาคำตอบว่า คนมีกระบวนการสร้างและผลิตความหมาย และกระบวนการก่อตัวหรือการสร้าง/สถาปนาอัตลักษณ์ของตนเองอย่างไรในการเข้าร่วมขบวนการทางสังคม

อย่างไรก็ตาม การเข้าไปยึดพื้นที่สาธารณะทางความคิดต้องเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ เพราะต้องผ่านกระบวนการแข่งขันแย่งชิง เชิงแนวคิดและอุดมการณ์ ซึ่งถือเป็นพื้นที่การแข่งขัน เพื่อพัฒนารอบโครงความคิดที่ต้องอาศัยการจัดระเบียบกรอบโครง (Frame alignment) เพื่อวิเคราะห์ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นผลโดยตรงมาจากโครงสร้างทางสังคมอย่างไร ส่วน Morris (2000) เสริมว่า กระบวนการ

สร้างกรอบโครงความคิดจะเข้มแข็งขึ้น หากมีการยกระดับของโครงความคิด (Frame lifting) ให้สอดคล้องกับการโครงความคิดที่ฝังแฝงในระดับสถาบันและระดับเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มคนที่คาดว่าจะเข้าร่วม เช่น การดำรงชีพที่พึ่งพาทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการจัดการพัฒนาของประชาชนและการไม่ผูกขาดการจัดการทรัพยากรโดยรัฐและนายทุน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป กระบวนการกรอบโครงความคิด ที่เสนอโดย Snow และ Benford ดังที่อธิบายมา เปิดโอกาสให้เกิดพื้นที่ของการแข่งขัน ช่วงชิง แลกเปลี่ยน ต่อรองชุดความรู้และอุดมการณ์การพัฒนาและการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้าน (Movement) และกลุ่มต้านกลุ่มต่อต้าน (Counter Movement) ในพื้นที่หนึ่งซึ่งในบทความนี้เรียกว่า พื้นที่ความรู้ (Knowledge space) ที่เป็นแนวคิดของ Turnbull (1997) (นำเสนอในหัวข้อต่อไป) ผู้เขียนเชื่อว่า แนวคิดนี้สามารถเสริมแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักคิดสายหลังการพัฒนาโดยเฉพาะ Escoba (1991) ได้

การเคลื่อนไหวด้านการจัดการทรัพยากรในภูมิภาคแม่โขงผ่านพื้นที่ความรู้

Alvares⁶ (2010: 243-259) ซึ่งเป็นนักคิดกลุ่มหลังการพัฒนากล่าวว่าการให้ความสำคัญกับความรู้วิทยาศาสตร์ในการพัฒนามากกว่า 40 ทศวรรษ ทำให้ความรู้แบบอื่นๆ ที่ปรากฏในประเทศกำลังพัฒนาค่อยๆ หายไปหรือหมดค่าลง เพราะความรู้จากตะวันตกมีอำนาจและพลังครอบงำเหนือการเปลี่ยนแปลงผ่านกลไกของอำนาจหลากหลายรูปแบบ ทำให้ความรู้ชุดต่างๆ ในท้องถิ่นแทบไม่มีพื้นที่หรือมีสิทธิ์เท่าเทียมกับความรู้จากตะวันตก Alvares ในฐานะนักวิชาในกลุ่มหลังการพัฒนา จึงเสนอแบบสุดขั้วว่าให้ประเทศโลกที่สามปฏิเสธและไม่ให้ความร่วมมือกับความรู้ที่มาจากตะวันตก โดยยกตัวอย่างการไม่ให้ความร่วมมือของชาวอินเดียนจำนวนมากในการพัฒนาชนบทที่ใช้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่มาจากประเทศตะวันตก การเอาแนวคิดสุดขั้วของนักคิดหลังการพัฒนามากกล่าวข้างต้นนี้ เพียงต้องการจะถกเถียงว่ายังมีนักวิชาการจำนวนมากเช่นกันที่เห็นว่าการปฏิเสธชุดความรู้ใดชุด

⁶ Alvares เป็นนักคิดสายหลังการพัฒนา (Sachs, 2010)

ความรู้หนึ่งในการพัฒนากลับไม่ส่งผลดีต่อกระบวนการพัฒนา เพราะการพัฒนาต้องใช้การผสมผสานของความรู้ที่หลากหลายรูปแบบทั้งความรู้แบบท้องถิ่นและความรู้แบบสมัยใหม่ (Chambers, 1980 and Agrawa, 1995) เพื่อแก้ปัญหาการคิดแบบขั้วตรงข้าม (Dichotomy) เรื่องความรู้กับการพัฒนา Turnbull (1997) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของการผสมผสานความรู้ชุดต่างๆ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดของ Turnbull ช่วยทำให้ทวิซการก้าวพ้นไปจากการคิดแบบคู่ตรงกันข้ามกัน ในลักษณะที่ว่าความรู้นี้อยู่ฝั่งตรงข้ามหรือเหนือกว่าความรู้ นั้น เช่น ความรู้ที่ผลิตโดยนักวิทยาศาสตร์ (จากตะวันตก) เหนือกว่าหรือเป็นวิทยาศาสตร์กว่าความรู้แบบชาวบ้าน หรือ นักสังคมศาสตร์ผลิตความรู้แบบขาดความเป็นกลาง มือคด และไม่เป็นสากล เมื่อเปรียบเทียบกับความรู้ของนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ประยุกต์ เป็นต้น

Turnbull (1997: 552-553) กล่าวว่า 'พื้นที่ความรู้ (Knowledge space)' คือ การสร้าง/ผลิตความรู้และการใช้ประโยชน์และความจริงจากความรู้ชุดต่างๆ อันหลากหลายที่สร้างขึ้นในพื้นที่ร่วมกันที่เรียกว่า 'พื้นที่ความรู้' ซึ่งหมายถึง เป็นพื้นที่ที่ชุดความรู้จากศาสตร์ต่างๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยการผสมผสานปรับเปลี่ยน แลกเปลี่ยน และต่อรอง โดยที่กิจกรรมที่เป็นผลผลิตของการสร้างความรู้ดังกล่าวสามารถปฏิบัติการและดำรงอยู่ในสังคมได้ ในลักษณะที่ความรู้ชุดต่างๆ มีความทับซ้อนกันและกัน ไม่อยู่หรือฝังในบริบทการสร้างความรู้ของศาสตร์ในพื้นที่เดียวๆ เฉพาะในแวดวงของตนเพียงอย่างเดียว เช่น วิทยาศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์ที่สร้างขึ้น เพื่อวัด คำนวณ หรือกำหนดคาดการณ์สิ่งต่างๆ และเสนอความเป็นจริงเชิงเหตุผลทางสังคมแบบสากล (Measurement and rational calculation) นั้นก็มีรากฐานหรือมีเงื่อนไขการสร้างขึ้นมาของความรู้จากเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ เช่นกัน นอกจากนี้ พื้นที่ความรู้ยังมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้คนที่ผลิตความรู้ ทักษะของพวกเขา ความรู้พื้นถิ่น เครื่องมือการสร้างความรู้ที่มาจากการพัฒนากลยุทธ์ทางสังคมต่างๆ ขึ้นมาพัฒนาความรู้ในพื้นที่ใหม่ร่วมกัน แม้ว่าความเป็นมาของความรู้ของแต่ละกลุ่มคนไม่เหมือนกัน แต่ความรู้ชุดต่างๆ เหล่านี้มีจุดร่วมกันคือ มันได้ผ่านกระบวนการผสมผสานระหว่างความรู้ชุดต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

Turnbull ยกตัวอย่างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่แสดงออกใน 'พื้นที่ความรู้' ว่า ความรู้ดังกล่าวแม้ว่าจะถูกผลิตขึ้นในพื้นที่หรือบริบทเฉพาะของตนเอง แต่ก็ได้มีการผสมผสานความรู้นั้นๆ กับความรู้อื่น ๆ ผ่านการแสดงออก (Performance) ในรูปแบบของศิลปกรรม งานสถาปัตยกรรม ภาควิชาปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น การทำนา การสร้างโบสถ์หรือศาสนสถาน เป็นต้น ดังนั้น เขาจึงสรุปว่า ความรู้ชุดต่างๆ ได้มีการผสมผสานหรืออยู่ร่วมกันได้นั้นเกิดจากการได้มีการเชื่อมโยงและการต่อรองระหว่างกันและกัน โดยได้ยกตัวอย่างการผสมผสานความรู้ตะวันตกเรื่องการผลิตข้าวโดยระบบชลประทานสมัยใหม่ในยุคควิตีเขียวที่บาห์ลีประเทศอินโดนีเซีย กับความรู้พื้นถิ่นในการจัดการวัชพืชในไร่นา (Turnbull, 1997) พร้อมกันนี้ท่านยังได้วิเคราะห์ต่อว่า ชุดความรู้ต่างๆ ที่หลากหลายมักจะเคลื่อนที่จากพื้นที่ของตนมายังพื้นที่หนึ่งจนทำให้เกิด 'พื้นที่ที่สาม' (Third space) ซึ่งพื้นที่ความรู้ดังกล่าวสามารถอยู่ร่วมกันก็โดยอาศัยกลยุทธ์ทางสังคมและเครื่องมือทางเทคนิคมากมาย (Social strategies and technical devices) ในการจัดระบบระเบียบความรู้ การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้ต่างๆ (Turnbull, 1997) ดังนั้น ความรู้ใหม่ๆ จึงถูกสร้างขึ้นในฐานะที่เป็นเรื่องราวหรือไวยากรณ์เชิงพื้นที่ในกิจกรรมของมนุษย์ (Turnbull, 2002)

ในทัศนะของผู้เขียน แนวคิดพื้นที่ความรู้ได้กลายเป็นพื้นที่ร่วมของกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด (Framing process) เพื่อการปฏิบัติกร่วมของโครงความคิด (Collective action frames) ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ เพราะเป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความ เพื่อทำให้อุดมการณ์นามธรรมง่ายต่อการเข้าใจความสลับซับซ้อนที่เป็นผลมาจากการต่อรองความหมายร่วมกันระหว่างกลุ่มคน (Benford และ Snow, 2000) ผู้เขียนเห็นว่ากรอบโครงความคิดจากการเสนอของ Snow et al., (1989) ถูกประกอบขึ้นจากสมาชิกผู้เข้าร่วมขบวนการ เพื่อมาต่อรอง (Negotiate) ความหมายการพัฒนาเหล่านั้น

เนื้อหาของบทความต่อจากนี้ไปจะเป็นการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมผ่านพื้นที่ความรู้ในภูมิภาคแม่โขงและกรณีศึกษาเช่นในไชยะบุรี การจะเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจบริบทความเป็นมาและการก่อรูป

ความเป็นภูมิภาคแม่โขงเสียก่อน (ดูแนวคิดความเป็นภูมิภาคนิยมที่ผู้เขียนใช้เป็นกรอบการอธิบายการก่อรูปของภูมิภาคแม่โขงในเชิงอรรถข้างล่างนี้)⁷ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวด้านการจัดการทรัพยากร

⁷ นักวิชาการมีมุมมองอันหลากหลายต่อแนวคิด “ภูมิภาคนิยม” (Regionalism) เพราะแนวคิดนี้ถูกอธิบายและสร้างคุณลักษณะและความหมายที่แตกต่างหลากหลายกันไป (Contested concepts) ขึ้นกับเงื่อนไขหลายประการ อาทิเช่น บริบทของการนำแนวคิดไปใช้ ข้อมูลเชิงประจักษ์ประกอบการอธิบายและวิเคราะห์ของนักคิดในสาขาวิชาต่างๆ (Hettne, 2005: 543-571) รวมทั้งความแตกต่างการนำกรอบความคิดรวบยอดของแต่ละคนมาใช้นิยามและตีความหมายของคำว่า ภูมิภาคนิยม (Luebke, 1984 และ Hettne, 2005) เช่น นักวิชาการบางท่านอธิบายในภูมิภาคนิยมเชิงวิพากษ์ (Critical regionalism) (Limon, 2008) นักวิชาการบางท่านกล่าวถึงภูมิภาคนิยมจากข้างบน (Top down regionalism) (Syssner, 2007) บทบาทของผู้หญิงกับภูมิภาคนิยม (Marchand, 1994) ส่วน Herrmann-Pillath (2006: 297-318) อธิบายความหมายของภูมิภาคนิยมว่าหมายถึง การรวมตัวของประเทศในภูมิภาคเดียวกัน เพื่อร่วมมือกันทางเศรษฐกิจผ่านการบูรณาการความร่วมมือด้านการค้าและลงทุนของกลุ่มประเทศเป็นพันธมิตรทางการเมือง และมีมิติประวัติศาสตร์และสังคมบางอย่างร่วมกันและหรือมีพื้นที่ทางกายภาพติดกัน เป็นต้น ซึ่งการนิยามดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การก่อตัวของภูมิภาคนิยมมีแนวคิดพื้นฐานเรื่องการบูรณาการของภูมิภาค

หลักแนวคิดภูมิภาคนิยมแบ่งออกเป็นสองยุค คือ ภูมิภาคนิยมเก่า (Old regionalism) และภูมิภาคนิยมใหม่ (New regionalism) (Hettne and Soderbaum, 2006: 33) โดยอธิบายชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างสองอย่างว่า ภูมิภาคนิยมเก่า เริ่มในทศวรรษ 1950s และหยุดชะงักไปในช่วง 1970s ซึ่งเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจและของโลกสำคัญ ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนจากสองขั้วมหาอำนาจมาเป็นหลายขั้วจากการแบ่งงานกันทำระดับโลก 2) การปรับเปลี่ยนบทบาทของมหาอำนาจอเมริกาที่เน้นการสร้างภูมิภาคมากกว่าการแสดงบทบาทครอบงำแต่เพียงผู้เดียว 3) การเติบโตของกระแสการบูรณาการการพึ่งพาและโลกาภิวัตน์ และ 4) การปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อเสรีนิยมของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและในประเทศหลังสังคมนิยม

สำหรับภูมิภาคนิยมใหม่นั้นเริ่มปรากฏตัวราวกลางทศวรรษ 1980s ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (Hettne and Soderbaum, 2006) กลุ่มประเทศเหล่านี้มักประกอบไปด้วย กลุ่มประเทศขนาดเล็กบางประเทศที่รวมตัวกันโดยมีประเทศขนาดใหญ่หนึ่ง ประเทศเป็นผู้เชื่อมโยงประเทศเหล่านี้เข้าด้วยกัน เช่น กลุ่ม NAFTA ที่มีประเทศเล็กประกอบด้วยเม็กซิโกและแคนาดา โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเทศใหญ่ทำหน้าที่ที่เชื่อมโยงสองประเทศนี้ ประเทศเล็กต่างๆ มักมีพื้นฐานมาจากการมีประสบการณ์การปรับเปลี่ยนหรือการปฏิรูปทางเศรษฐกิจภายในของประเทศ เช่น จากเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมเป็นเสรีนิยม ดังเช่นประเทศยุโรปตะวันออก การปรับเปลี่ยนของภูมิภาคทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจเสรีนิยมไม่มีลักษณะแบบถอนรากถอนโคนมักเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ความมุ่งหมายสำคัญของภูมิภาคนิยมคือ การบูรณาการทางเศรษฐกิจเชิงลึก ดังนั้น ประเทศต่างๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลจึงต้องลดอุปสรรคทางการค้าลง และโดยมากภูมิภาคนิยมใหม่จะเกิดในประเทศที่เป็นเพื่อนบ้านที่มีพื้นที่ติดกันทางกายภาพเป็นหลัก เช่น สหภาพยุโรป (Ethier, 1998: 1150-1152)

จุดมุ่งหมายสำคัญของการเป็นภูมิภาคนิยมใหม่คือ ความต้องการบูรณาการและพึ่งพากันทางเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนประเทศต่างๆ ในพื้นที่ภูมิศาสตร์ติดกันในลักษณะของความร่วมมือแบบพหุภาคีเพื่อยืนยันของการอยู่รอดร่วมกัน (Ethier, 1999: 1412)

กล่าวได้ว่าความเป็นภูมิภาคแม่น้ำโขง (Mekong regionalization) ก่อตัวขึ้นจากฐานความรู้อย่างน้อยสองลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่หนึ่ง ภูมิภาคทางการเมืองและเศรษฐกิจของแม่น้ำโขงตอนล่างในมิติการจัดการทรัพยากร⁸ ก่อรูปขึ้นอย่างชัดเจนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อันเนื่องมาจากการสนับสนุนโดยประเทศมหาอำนาจอเมริกา โดยยุคแรกมีลักษณะเป็นภูมิภาคนิยมแบบเก่า (Hettne, 2005) ที่เน้นเรื่องความมั่นคงทางการเมือง ทหาร และการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตอบสนองความมั่นคงทางการเมือง ภายใต้บริบทการแบ่งแยกอุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาระหว่างค่ายประชาธิปไตยและสังคมนิยม (Biggs, 2006: 225-246) ผ่านการสถาปนาองค์กรรัฐบาลระหว่างประเทศที่เรียกว่า “คณะกรรมการแม่น้ำโขง - Mekong committee” ในปี ค.ศ. 1957 (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการแม่น้ำโขงในปี ค.ศ. 1995) ให้เป็นองค์กรนำในการวางแผนการสร้างเขื่อน ในฐานะโครงการแม่น้ำโขง (Mekong project) เช่น เขื่อนผามองและอื่นๆ โดยอาศัยองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมด้านอุทกวิทยาชาวอเมริกันในการสำรวจและการพัฒนาแผนการจัดการแม่น้ำโขง ต่อมานับแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ความเป็นภูมิภาคได้ปรับเปลี่ยนจากความมั่นคงทางการเมืองมาสู่ความร่วมมือกันแบบบูรณาการ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจข้ามพรมแดนในบริบทของโลกาภิวัตน์และการค้าเสรี (Walker, 1999; Hirsch, 2011; Menon, 2005; Riggs and Wittayapak, 2009) ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับองค์กรการเงินอื่นๆ เช่น ธนาคารโลก (World Bank) ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank-ADB) ตลอดจนบทบาทภาคเอกชนและรัฐบาลของประเทศในเอเชีย เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการพัฒนาเขื่อนและโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ สำหรับความรู้ในการจัดการทรัพยากรแม่น้ำของภูมิภาคแม่น้ำโขงมาจากระบบความรู้ร่วมกัน ก่อตั้งคณะกรรมการแม่น้ำโขง โดยอาศัยองค์ความรู้สมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์เพื่อตอบสนองการค้าเสรีและโลกาภิวัตน์ (ADB, 2008) ในการแข่งขันกับกลุ่มภูมิภาคอื่นระดับโลก (Bowles, 1997) เช่น ความรู้ที่ใช้ในด้านการพัฒนาพลังงานไฟฟ้า

⁸ ในบทความนี้กล่าวเฉพาะภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนล่างที่ประกอบด้วย ประเทศลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม

การคมนาคม การสื่อสาร และการขนส่ง (Fujimura and Edmonds, 2008) กฎระเบียบทางการเกี่ยวกับการค้าข้ามชาติระหว่างประเทศ (Rajan, 2004) รวมทั้ง การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Hall and Manorom, 2011; Keskinen, 2008) เป็นต้น

ลักษณะที่สอง การก่อรูปภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนล่างด้านการจัดการ ทรัพยากรดำเนินการผ่านกระบวนการผสมผสานและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคน ท้องถิ่นกับผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งความรู้ของภาคส่วนอื่นๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ของความรู้ ต่างๆ เช่น การจัดการทรัพยากรน้ำแบบธรรมาภิบาลที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียจากภาคประชาชน (Hirsch, 2006) การเปลี่ยนแปลงของการจัดการ ทรัพยากรแม่น้ำโขงที่ใช้ความรู้จากหน่วยงานสังคมต่างๆ ในการจัดการทรัพยากร แม่น้ำโขง (Louis and Dore, 2007) การนำความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับวัฒนธรรมและ ชีวิตของคนในการจัดการพื้นที่ทรัพยากร เช่น ในการจัดการพื้นที่ในทะเลสาบเขมร ความรู้ชาวบ้านผ่านงานวิจัยไทบ้านในการอ้างอิงบ่อยๆ ในพื้นที่ของการตัดสินใจ เรื่องเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ (Natalia, 2009) การผสมผสานความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรปากมูลกับความความรู้ของผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาทางออกเรื่อง การจัดการเขื่อนปากมูล (Manorom, 2004; Manorom, 2005) ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรประมงในพื้นที่สีพันดอนประเทศลาวที่ทำให้ชาวบ้านสามารถเพิ่มความ มั่นคงอาหารและรายได้ (Baird and Flaherty, 2005) รวมทั้งรายงานขององค์การ พัฒนาเอกชนนานาชาติเรื่องผลกระทบจากเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่ทำลายฐาน ทรัพยากรประมงและเกษตรของชุมชน (IRN 2002) ความรู้จากเครือข่ายนักวิชาการ ที่คัดค้านการสร้างเขื่อนพลังไฟฟ้าพลังน้ำจากฐานข้อมูลที่มาจากชุมชนชี้ให้เห็นถึง ผลกระทบทางลบต่อระบบนิเวศและวิถีการดำรงชีพของชุมชนริมแม่น้ำโขง เช่น การคัดค้านเขื่อนไซยะบุรี (IRN 2011) นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเครือข่ายวิจัยระดับ ภูมิภาค เช่น โครงการแม่โขงด้านน้ำ ทรัพยากร และการฟื้นฟู M-POWER (Mekong Program on Water Environment and Resilience) ที่สนับสนุนแนวทางการจัดการ ทรัพยากรน้ำแบบธรรมาภิบาลประชาธิปไตย รวมทั้งการเสนอทางออกในการจัดการ พลังงานไฟฟ้าพลังน้ำแบบยั่งยืน (Hydropower sustainability) (Foran, 2011)

เป็นต้น ความรู้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมมากกว่าความรู้ของภาคชุมชนในการตัดสินใจเรื่องการจัดการทรัพยากรแม่น้ำโขง (Hall and Manorom, 2011)

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณาแนวคิดการก่อรูปของภูมิภาคในยุคโลกาภิวัตน์ที่เสนอโดย Hettne (2005) พบว่า การเกิดขึ้นของภูมิภาคแม่โขงในยุคปัจจุบันส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการเข้ามามีบทบาทของผู้กระทำกรอื่น ๆ (Actors) ในระดับ (Level) ต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากผู้กระทำกรที่เป็นรัฐ ซึ่งเห็นได้จากกรณีของเขื่อนไซยะบุรีที่กำลังจะกล่าวต่อจากนี้โดยใช้กรณีศึกษาเขื่อนไซยะบุรี

เขื่อนไซยะบุรีในพื้นที่ความรู้จักกับการเคลื่อนไหวทางสังคม

เขื่อนไซยะบุรีกำลังก่อสร้างในแขวงไซยะบุรีของลาวซึ่งเป็นหนึ่งใน 11 เขื่อนหลัก⁹ ที่คณะกรรมการแม่น้ำโขงมีแผนจะสร้างในแม่น้ำโขงสายหลักตอนล่างและเป็นหนึ่งในอีกหลายเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่รัฐบาลลาวต้องการผลักดันเพื่อลดปัญหาความยากจน ที่ผ่านมามีพบว่า องค์ความรู้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนจัดการเขื่อนไซยะบุรีและเขื่อนอื่นๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบันมาจากหลากหลายกลุ่ม Sneddon and Fox (2006) ชี้ว่า การนำความรู้ท้องถิ่นและความรู้จากภาคส่วนต่างๆ ในแต่ละระดับมาใช้ยันกับความรู้ของนักวิทยาศาสตร์ผู้มีความเชี่ยวชาญเรื่องเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่สร้างแล้ว/กำลังสร้าง/วางแผนจะสร้าง รวมทั้งการจัดการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่คาดว่าจะเกิดผลกระทบข้ามพรมแดนที่กำลังเกิดขึ้นในบริบทของภูมิภาคขณะนี้ ได้กลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทำให้เราได้เห็นการเคลื่อนไหวตัวเข้าหากันมากขึ้นของความรู้ชุดต่างๆ เช่น กรณีเขื่อนไซยะบุรี ทำให้หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่างเสนอให้มีการชะลอการสร้างเขื่อนดังกล่าว เพราะความรู้จากการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของผู้เชี่ยวชาญที่จ้างโดยบริษัทที่จะก่อสร้างเขื่อนนี้ (บริษัท ช.การช่าง) ไม่ครอบคลุมพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบ ขาดความชัดเจนเชิงลึกเกี่ยวกับชุมชนริมโขงและขาดการปรึกษาหารือกับกลุ่มผู้เสียประโยชน์อย่างทั่วถึง

⁹ เขื่อนปากแบ่ง เขื่อนหลวงพระบาง เขื่อนปากลาย เขื่อนชนะคาม เขื่อนปากชม เขื่อนบ้านกุ่ม เขื่อนท่าเสือ เขื่อนท่าค้อ เขื่อนดอนสะโฮง เขื่อนสะตริงตริง และเขื่อนซำบ่อ

(Hirsch, 2010) พร้อมกันนี้องค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งออสเตรเลีย (AusAID) ผู้ซึ่งสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาจำนวนมากแก่คณะกรรมการแม่โขง (Mekong River Commission) แสดงความเห็นด้วยต่อการเลื่อนการตัดสินใจสร้างเขื่อนไซยะบุรี เนื่องจากห่วงใยถึงผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารของภูมิภาคและระบบนิเวศของแม่น้ำ (The Sydney Morning Herald, 2011) รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Environment Assessment-SEA) ก็เสนอให้ชะลอการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงสายหลัก ซึ่งรวมทั้งเขื่อนไซยะบุรีไปอีกอย่างน้อย 10 ปี เพราะคาดว่าเขื่อนต่างๆ จะทำให้เกิดผลกระทบข้ามพรมแดนด้านนิเวศ ประมง และวิถีการดำรงชีพมากมายตามมา (ICEM, 2010)

นอกจากนี้ การสร้างพื้นที่ความรู้เรื่องเขื่อนไซยะบุรีนี้ยังดำเนินการผ่านกระบวนการแจ้ง ปรีกษาหารือล่วงหน้า และข้อตกลง (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement - PNPCA)¹⁰ ซึ่งถือเป็นพื้นที่ความรู้ที่จัดให้กลุ่มคนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาต่อรองแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของเขื่อนนี้ โดยที่คณะกรรมการแม่โขงได้นำเอกสารเกี่ยวกับเขื่อนนี้ที่ได้มาจากเจ้าของโครงการ เพื่อให้คณะกรรมการธิการแม่โขงนำไปร่วมหารือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามระเบียบขั้นต้น (Whitehead, 2011) แต่กระบวนการ PNPCA ถูกคัดค้านโดยองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคม เนื่องจากเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวขาดความโปร่งใสไม่มีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และที่สำคัญคือเขื่อนนี้จะส่งผลเสียร้ายแรงต่อระบบนิเวศแม่น้ำโขงและวิถีชีวิตชุมชนริมโขงในระยะยาว (Living River Siam, 2010)

เครือข่ายภาคประชาสังคมประเทศไทยที่ประกอบด้วยกลุ่มประชาชนที่อาศัยริมแม่น้ำโขง 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม

¹⁰ ข้อตกลงเรื่องการแจ้งให้ทราบ การปรึกษาหารือล่วงหน้า และข้อตกลง ((Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement PNPCA) ของคณะกรรมการแม่โขงมาจากข้อตกลงแม่โขง พ.ศ. 2538 (1995 Mekong Agreement) ที่กำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องจัดให้มีการหารือกันล่วงหน้าเพื่ออภิปรายถึงผลกระทบข้ามพรมแดนต่อประเทศเพื่อนบ้านจากโครงการพัฒนาบนแม่น้ำโขงสายหลักก่อนจะทำการตกลงใดๆ เพื่อดำเนินโครงการกระบวนการปรึกษาหารือนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อป้องกันผลกระทบต่อชุมชนริมฝั่งน้ำและสิ่งแวดล้อมด้านปลายน้ำ (Mekong River Commission, 2010) ขณะนี้ขบวนการ PNPCA อยู่ระหว่างการทบทวน

มุกดาหาร อานาจเจริญ และอุบลราชธานี ได้ส่งจดหมายเปิดผนึกเพื่อคัดค้าน การสร้างเขื่อนต่อนายกรัฐมนตรีไทยและสมาชิกรัฐสภาไทย เนื่องจากวิตกเรื่อง ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยริมแม่น้ำโขง โดยเครือข่ายต้องการ ให้รัฐตรวจสอบเรื่องราวเกี่ยวกับเขื่อนนี้ด้วยความโปร่งใสตามแนวคิดการจัดการ ทรัพยากรน้ำแบบธรรมชาติ เช่น การทำประชาพิจารณ์กับภาคส่วนต่างๆ โดย เฉพาะกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเชิงลบก่อนตัดสินใจดำเนินการสร้างเขื่อน (MCOT, 2011) นอกจากนี้ ประเทศปลายแม่น้ำโขง ได้แก่ กัมพูชาและเวียดนาม รวมทั้ง ประเทศกลุ่มอาเซียนเองต่างเห็นว่า ควรจะชะลอโครงการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้า พลังน้ำไซยะบุรี เนื่องจากวิตกกังวลเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในลุ่มแม่น้ำโขง เช่นกัน (Matchon, 2011)

ต่อมา คณะกรรมการแม่น้ำโขงได้แถลงการประชุมคณะมนตรีแม่น้ำโขง มีมติให้ศึกษาผลกระทบจากเขื่อนไซยะบุรี โดยได้หารือกับรัฐบาลญี่ปุ่นและ ประเทศอื่นๆ เพื่อสนับสนุนการศึกษา (Green World Foundation, 2011) และการ ประเมินผลกระทบข้ามพรมแดน และภาคประชาสังคมได้เสนอให้คณะกรรมการ แม่น้ำโขงหารือกับภาคประชาชนที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างจริงจัง โดยทำงานร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ให้มากยิ่งขึ้น (Green World Foundation, n.d.)

กระบวนการ PNPCA ระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงและภาค ประชาสังคม รวมทั้งการยื่นข้อเรียกร้องของรัฐที่ตั้งปลายแม่น้ำโขง ได้แก่ กัมพูชา และเวียดนามให้มีการศึกษาผลกระทบของเขื่อนนี้อีกครั้งนั้นสะท้อนว่า ได้เกิดกระบวนการ สร้างกรอบความคิดของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง โดยฝ่ายภาคประชาชนนิยามว่า เขื่อนคือความเดือดร้อนที่จะเกิดกับวิถีการดำรงชีพและระบบนิเวศที่ตนพึ่งพา ฝ่ายคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะองค์กรระหว่างรัฐนิยามว่า เขื่อนคือการพัฒนา ระดับภูมิภาค บริษัทผู้สร้างเขื่อนและรัฐบาลมองว่า เขื่อนคือกำไรและการพัฒนาตาม ลำดับ ประเทศลาวในฐานะเจ้าของเขื่อนนิยามเขื่อนว่าการพัฒนาประเทศเพื่อลด ความยากจน ส่วนประเทศท้ายน้ำคือกัมพูชาและเวียดนามมองว่า เขื่อนคือภัย คุกคามประชาชนของตนและระบบนิเวศ การนิยามที่แตกต่างทำให้แต่ละฝ่ายจำเป็นต้องมีพื้นที่ความรู้ในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่สามในการต่อรองกัน เพื่อค่อยๆ หาทางออก

ร่วมกันในพื้นที่ของ PNPCA พื้นที่การประชุมคณะมนตรีแม่น้ำโขง พื้นที่สื่อมวลชน และพื้นที่อื่นๆ เช่น การยื่นให้ศาลปกครองกลางมีคำสั่งให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตยกเลิกสัญญาการรับซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนไชยะบุรี (Manager, 2011)

ในอีกด้านหนึ่งนั้น ชาวบ้านจำนวนหนึ่งในฝั่งประเทศลาวที่เห็นด้วยกับรัฐในการสร้างเขื่อนนี้ เนื่องจากได้รับผลประโยชน์จากโครงการที่พวกเขากำลังได้รับ ได้แก่ รับการชดเชยที่เป็นเงินและการพัฒนา โดยแสดงความเห็นผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในประเทศลาว (ในฐานะที่สื่อคือพื้นที่ความรู้แบบหนึ่ง) หนังสือพิมพ์เวียนเทียนไทม์ ได้นำเสนอข่าวที่เป็นเสียงของชาวบ้านลาวทั้งหมด 6 คนที่เห็นชอบในการสร้างเขื่อน ทุกคนได้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่ที่รัฐบาลลาวสร้างให้เรียบร้อยแล้ว ทุกคนกล่าวว่า ชุมชนใหม่ดีกว่าชุมชนเก่ามากเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเดิมนอกจากพวกเขาได้เงินชดเชยจำนวนมากแล้วยังได้รับเงินใช้ประจำวันเป็นเวลา 1 ปีจนกว่าชาวบ้านจะตั้งตัวได้ ในชุมชนมีโรงเรียน ไฟฟ้าใช้ ที่ดินและเงินลงทุนและอยู่ใกล้ตลาด ชาวบ้านบางคนวางแผนจะเปิดร้านขายของชำ ปลูกผัก หรือเลี้ยงวัวเพื่อขาย (Vientiane Times, October 12, 2012: 18)

อย่างไรก็ตาม การต่อรองในพื้นที่ความรู้กรณีเขื่อนไชยะบุรียังคงต้องมีต่อไปในอนาคต เนื่องจากรัฐบาลลาวได้ประกาศวันที่ 5 พฤศจิกายน 2555 ในที่ประชุมอาเซียน (การประชุมระหว่างภูมิภาคเอเชียกับยุโรป - Asia-Europe Meeting: ASEM) จะสร้างเขื่อนนี้และวางศิลาฤกษ์การก่อสร้างวันที่ 7 พฤศจิกายน 2555 เนื่องจากมั่นใจว่าการประเมินผลกระทบได้ดำเนินการอย่างรอบคอบและได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง (ไทย เวียดนาม และกัมพูชา) ในขณะที่เครือข่ายภาคประชาสังคมประเทศไทยและนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังคงต่อต้านและกำลังดำเนินการให้รัฐบาลลาวทบทวน ส่วนรัฐบาลสหรัฐแสดงความวิตกที่ลาวตัดสินใจจะสร้างเขื่อนไชยะบุรี เพราะเกรงเรื่องผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ (Daily News, 2012) ดังนั้น เห็นได้ว่าเขื่อนไชยะบุรีกลายเป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวเพื่อแสดงความรู้ที่แตกต่างหลากหลาย รวมทั้งการต่อรองของหลายกลุ่ม ปราบปรามการต่อรองเหล่านี้ Hirsch (2011) เรียกว่าเป็นเวทีภูมิศาสตร์การเมืองเรื่องเขื่อนในแม่น้ำโขง (Geopolitics of Mekong Dam) และผู้เขียนเห็นว่า เขื่อนไชยะบุรีจะกลายเป็นกรณี

ศึกษาที่สำคัญยิ่งสำหรับการสรุปบทเรียนการเคลื่อนไหวก้าวทางสังคมในอนาคตเรื่อง เชื่อมกับการพัฒนาที่ควรจะต้องเกิดความเป็นธรรมทั้งต่อระบบนิเวศและผู้คนที่ย้ายใน ระบบนิเวศนั้นๆ และการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาค และท้องถิ่น

บทสรุป

จุดอ่อนของแนวคิดหลังการพัฒนาโดยเฉพาะเรื่องการเคลื่อนไหวก้าวทางสังคม กลับกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญให้คิดต่อและนำมาถกเถียงพร้อมกับเปิดพื้นที่ทาง วิชาการให้กับแนวคิดการเคลื่อนไหวก้าวทางสังคมในมิติแนวคิดกระบวนการสร้างกรอบ โครงความคิด ของ Snow และ Benford และพื้นที่ความรู้ของ Turnbull จากกรณี ศึกษาการจัดการทรัพยากรในภูมิภาคแม่โขงโดยรวมและกรณีเฉพาะเช่นไชยะบุรี ทำให้เห็นว่าความรู้ชุดต่างๆ ของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องได้เคลื่อนที่จากตำแหน่งดั้งเดิม ของตนมาอยู่ในพื้นที่ความรู้ ที่เรียกในภาษาของ Turnbull ว่า พื้นที่ที่สามเพื่อแลกเปลี่ยน ต่อรอง ผสมผสาน ต่อยอด และหาข้อสรุปหรือตกลงร่วม ซึ่งพื้นที่ความรู้ ดังกล่าวมีความทับซ้อนกันและไม่ได้อยู่หรือฝังอยู่ในบริบทการสร้างความรู้เดี่ยวๆ เฉพาะในพื้นที่ศาสตร์ของตน โดยองค์ความรู้เหล่านี้ได้ผ่านการคัดสรรกันมาก่อน โดยเจ้าของความรู้ที่เป็นทั้งภาครัฐ ชาวบ้าน นักพัฒนา องค์กร สมาชิกประเทศต้นน้ำ ประเทศท้ายน้ำ นักวิชาการ สื่อมวลชน ภาคประชาสังคม หรือองค์กรต่างๆ เพื่อหา ทางออกร่วมกันในการจัดการทรัพยากรแม่น้ำโขงในเวทีภูมิศาสตร์การเมืองเรื่อง เชื่อม นอกจากนี้ บทความยังชี้ให้เห็นเงื่อนไขการเข้าร่วมระดับจุลภาคของ ชาวบ้านโดยสะท้อนจากการให้สัมภาษณ์ในพื้นที่ความรู้ชุดต่างๆ ของพวกเขา ทั้งผู้ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบเชิงลบและชาวบ้านที่ได้ประโยชน์จากการพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

ADB. (2008). **Emerging Asian Regionalism: a Partnership for Shared Prosperity**. Philippines: Asian Development Bank.

- Alvares, C. (2010). Science. In Wolfgang, Sachs (Ed). **The Development Dictionary**. (pp. 243-259). London and New York: Zed Book.
- Amin, A. (1989). **Eurocentrism**. London. Zed.
- Biggs, David. (2006). Reclamation Nations The U.S. Bureau of Reclamation's Role in Water Management and Nation Building in the Mekong Valley, 1945–1975. **Comparative Technology Transfer and Society**, 4(3), 225-246.
- Baird, Ian and Flaherty, S. Mark. (2005). Mekong River Fish Conservation Zone in Southern Laos: Assessing Effectiveness using Local Ecological Knowledge. *Management*, 36(3), 339-354.
- Benford, D. Robert and Snow, A. David. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment: Reviewed work. **Annual Review of Sociology**, 26, 611-639.
- Bowles, Paul. (1997). ASEAN, AFTA and the “New Regionalism. **Pacific Affairs**, 70, 219-234.
- Chambers, R. (1980). **Understanding Professionals: Small Farmers and Scientists**. New York: International Agriculture Development Service.
- Daily News. (2012). **Laos Began to Build “Xayabury Dam” This Week**. Retrieved November 12, 2012, from <http://www.dailynews.co.th/world/164966>.
- Dasgupta, S. (1985). **Toward a Post Development Era**. London. Mittal
- Escoba, A. (1991). The Invention of Development. **Current History**, 98(631), 382-386.
- Ethier, Wilfred. (1998). The New Regionalism. **The Economic Journal**, 108 (4), 1149-1161.
- _____. (1999). Regionalism in a Multilateral World. **The Journal of Political Economy**, 106 (6), 1214-1245.

- Foran, Tira. (2011). What Would a Socially Optimal Mekong Power System Look Like?, **Paper Presented in Mekong Forum on Food Water Energy**, December 9 2011, Cambodia; Phnom Penh.
- Fujimura, Manabu and Edmonds, Christopher. (2006). Impact of Cross-Border Road Infrastructure on Trade and Investment in the Greater Mekong Sub-region ADB, in **Proceeding from the 17th International Itf/oecd Symposium on Transport Economics and Policy Benefiting from Globalization, Transport Sector Contribution, and Policy Challenges**, October 25-27 2006, Berlin.
- Green World Foundation. (2011). **Four National in Mekong Region Studies about the Impact to Delay Xayabury Dam Project**. Retrieved September 22, 2012, from <http://www.greenworld.or.th/greenworld/population/1562>.
- Green World Foundation. (2011). **Xayabury Dam and Process to Get Opinions from Public or Not?**. Retrieved September 22, 2012, from <http://www.greenworld.or.th/greenworld/local/1234>.
- Hall, David and, Manorom, Kanokwan. (2011). Decision making in the mekong: what role for scientists?. PN67 Working Paper PN67_2010_29. Chiang Mai, Thailand : Unit for Social and Environmental Research (USER), Chiang Mai University.
- Herrmann-Pillath, Carsten. (2006). Endogenous Regionalism. *Journal of Institutional Economics*, 2(3), 297-318.
- Hettne, Björn. (2005). Beyond the 'new' regionalism', *New Political Economy*. **New Political Economy**, 10, 543-571.
- Hettne, Bjorn and Soderbaum, Fredrik. (2006). Theorizing the Rise of Regionness in Ndayi, Zoleka *Politikon*. **South African Journal of Political Studies**, 33 (1), 113-124.

- Hirsch, Philip (2006). Water Governance Reform and Catchment Management in the Mekong Region. **The Journal of Environment & Society**, 15: 184.
- Hirsch, Philip. (2010). **Review of Xayabury Dam EIA Incorporation into Regional Consultation on Impacts**. Retrieved September 22, 2012, from <http://www.scribd.com/doc/55802106/Review-of-Xayabury-Dam-EIA-incorporation-into-regional-consultation-on-impacts-by-Dr-Phillip-Hirsh>.
- Hirsch, Philip. (2011). **A New Geopolitics of Mekong Dams?** . Bangkok Post. 1 May 2011.
- ICEM. (2010). MRC Strategic Environment Assessment (SEA) of Hydropower on the Mekong Mainstream. **Summary of Final Report**. Hanoi, Vietnam.
- International Rivers Network. (2002). **Damming the Sesan River: Impacts in Cambodia and Vietnam**. Retrieved September 20, 2012, from <http://www.internationalrivers.org/en/2011-12-15/thai-utility-commits-purchase-power-Xayabury-dam-despite-lack-regional-agreement>.
- International Rivers. (2011). **Mekong Governments Delay Xayabury Dam**. Retrieved November 12, 2012, from <http://www.internationalrivers.org/en/2011-12-8/mekong-governments-delay-Xayabury-dam-pending-further-study>.
- Keskinen, Marko. (2008). Water Resources Development and Impact Assessment in the Mekong Basin: Which Way to Go? **AMBIO. A Journal of the Human Environment**, 37(3), 193-198.
- Kothari, R. (1988). **Rethinking Development: In Search of Human Development**. Delhi: Ajunta.

- Lebel, Louis; Dore, John; Daniel, Rajesh and Koma, Yang Saing. (Eds). (2007). *Democratizing Water Governance in the Mekong Region*. Chiang Mai: Silkworm Books Limited Partnership.
- Limon, E.J. (2008). **Globalization and Critical Regionalism**. Oxford. Oxford University Press.
- Living River Siam. (2010). **Letter Request to Suspend the Consultation report in advance and agreements (PNPCA); and Cancellation of the Xayabury Dam Project**. Retrieved September 22, 2012, from http://www.livingriversiam.org/mk/mek_n120.pdf.
- Living River Siam. (n.d.). **A small Cry of the Downstream People**. Retrieved September 22, 2012, from http://www.livingriversiam.org/mk/mek_a54.html.
- Lowy, R.F. (1995). Eurocentrism, Ethnic Study and the New World Order toward a Critical Paradigm. **Journal of Black Study**, 25(6), 712-736.
- Manager. (2011). **Asean Delay Xayabury Dam**. Retrieved September 20, 2012, from <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9540000156831>.
- Manorom, Kanokwan. (2004). **Rai Ngan Kan Wijai Raueng Watthanatham Pau Kan Phatthana lae Phauen Phu Setthakit Chumchon Mooban tee Dai Rub Phon Kratob Jak Khauen nai Lum Nam Moon**. (In Thai) [Research Report on; Culture for Development and Community Economic Recovery: Case Study of Villages Have Been Affected by the Dam Project in Moon River]. Ubon Ratchathani University.
- Manorom, Kanokwan. (2005). **Kan Maung Raueng Khong Amnaj lae Kwham Roo Koo Ra Nee Nayobai Rat Kiew Kab Khauen Pak Moon**. (In Thai) [Political Power and Knowledge of the State Policy on Pak Mun Dam]. *Journal of Liberal Arts Unbon Ratchathani University*, 2(1), 4-15.

- Marchand, H. Marianne. (1994). Gender and New Regionalism in Latin America: Inclusion/Exclusion. **Third World Quarterly**, 15(1), 63-76.
- Matichon. (2011). **Four ASEAN Nations Delay Xayabury Dam after Laos, Vietnam, Afraid of the Environmental Impact**. Retrieved November 12, 2012, from http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1323411808&grpId=03&catid=03.
- MCOT. (2011). **Civil Society Network Calls for Cancellation of Xayabury Dam Project in Laos**. Retrieved September 28, 2012, from http://www.mcot.net/cfcustom/cache_page/303019.html.
- Mekong River Commission. (2010). **Consultations; Under the Regulations, Subject to Notice; Discussed and Agreed in Advance (PNPCA) of the Mekong River Commission**. Retrieved September 20, 2012, from <http://www.mrcmekong.org/assets/Consultations/2010-Xayabury/PN-PCA-FAQs-TH.pdf>.
- Menon, Jayant. (2005). Can Sub-regionalism or Regionalism Aid Multilateralism? The Case of the Greater Mekong Subregion and the Association of Southeast Asian Nations Free Trade Area. **Journal of GMS Development Studies**, 2(1), 21-36.
- Morris, Aldon. (2000). Reflections on Social Movement Theory. **Criticisms and Proposals Contemporary Sociology**, 29 (3), 445-454.
- Natalia, Scurrah. (2009). **Politics of Environmental Knowledge in the Mekong River Basin: a Case Study from Eastern Thailand**. Retrieved September 20, 2012, from www.sea-user.org/download_pubdoc.php?doc=4794.
- Nandy, A. (1988). **Science, Hegemony and Violence. A Requiem for Modernity**. New Delhi: Oxford University press.

- Nederveen, Jan Pieterse. (2000). After Post Development. **Third World Quarterly**, 21(2), 175-191.
- Pintobtang, Prapas. (2009). Krob Kan Wikro Kan Maung Bab Trissadee Khabuankan Thang Sangkhom. (In Thai) [Theoretical framework to analyze the political and social movement]. Bangkok: Chulalongkorn University Printing.
- Polanyi, Karl. (1944). **The Great Transformation**. Boston: Beacon Press.
- Prachatai. (2011). **Xayabury Dam the Facts and Criticism**. Retrieved September 28, 2012, from http://prachatai.com/sites/default/files/Xayabouri_Jan2011_0.pdf.
- Prachatai. (2012). **People along the Mekong River Present Their Community Research; Dam Project Will Make Some Damage to the Economic and Culture Values**. Retrieved September 28, 2012, from <http://prachatai.com/journal/2012/09/42629>.
- Prachatai. (2012). **Photo Gallery: Fish from Mekong River Swimming through Bangkok before Meeting with the Prime Minister; Will Claim Dam or Fish**. Retrieved September 28, 2012, from http://prachatailand.blogspot.com/2012/09/prachatai3info_16.html.
- Rajan, Ramkishan. (2004). Asian Economic Cooperation and Integration: Sequencing of Financial, Trade and Monetary Regionalism, in **ADB workshop**, July 1-2, 2004. Manila.
- Riggs, Jonathan and Wittayapak, Chusak. (2009). Spatial integration and human transformations in the Greater Mekong subregion. **Reshaping Economic Geography in East Asia**.(pp 77-99) Washington D.C.: The World Bank.

- Rist, G. (1990). Development as the new religion of the West. **Quid Pro Quo**, 1(2), 5-8.
- Sen, A. (1999). **Development as Freedom**. New York: Anchor Books.
- Sen, A. (2000). A Decade of Human Development. **Journal of Human Development**, 1(1), 17-23.
- Sneddon, Chris and Fox, Coleen. (2006). Rethinking Transboundary Waters: a Critical Hydropolitics of the Mekong Basin. **Political Geography**, 25, 181-202.
- Sachs, W. (2010). **The Development Dictionary: a Guild to Knowledge as Power**. London: Zed.
- Stiglitz, E. Joseph. (2001). Foreword. In Polanyi, Karl (Ed.). **The Great Transformation**. (pp. VII). Boston: Beacon Press.
- Syssner, Josefina. (2007). Top-Down Regionalism?, **Paper to be presented at 4th ECPR General Conference**, September 6-8, 2007, Pisa: Italy.
- The Sydney Morning Herald. (2011). AusAid Backs Laos Dam Decision. Retrieved September 28, 2012, from <http://news.smh.com.au/breaking-news-world/ausaid-backs-laos-dam-decision-20110422-1dr9d.html>.
- Turnbull, David. (1997). Reframing Science and other Knowledge Tradition. **Futures**, 29(6), 551-562.
- Turnbull, David. (2002). Performance and Narrative, Bodies and Movement in the Construction of Places and Objects, Spaces and Knowledges: The Case of the Maltese Megaliths. **Theory, Culture & Society**, 19(5/6), 125–143.
- Walker, Andrew. (1999). **The Legend of the Golden Boat: Regulation, Trade and Traders in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma**. Honolulu: Hawaii: University of Hawai “i” press.

Whitehead, Isabelle. (2011). **Closed Channels or Open Waters? Mekong dams, transboundary law and the Xayabury Prior Consultation process. Honor thesis.** Geography School of Geosciences, The University of Sydney.

World Bank. (2000). **Entering the 21st Century. World Development Reproy 1999/2000.** Oxford and NewYork: Oxford University press.